

Світлана Василівна Бойко
(Біла Церква, Україна)
ЕКОНОМІКА
(Фінансові відносини)

СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ

Видатки бюджету являються визначальною категорією бюджетного менеджменту та їх планування повинно бути пріоритетним, порівняно з дохідною частиною бюджету.

Професор В. В. Карпека провів детальне дослідження «Перевага видатків, як принцип державного господарства» [1]. Вчений поєднував три категорії державного господарства у причинно-наслідковий ланцюжок «потреби–видатки–доходи» (*Авт.*), який починається з виявлення потреб держави та суспільства під час складання проекту бюджету та визначення розміру видатків як сукупності коштів, що необхідно спрямувати на фінансування попередньо виявлених потреб. «...в державному господарстві не державні доходи стають за критерій, щоб визначити загальну суму видатків, а загальну суму доходів у кінцевому підсумкові визначають потреби, що їх має бути задоволено» [1, с. 47]. Таким чином, суспільство та держава продукують потреби і, відповідно, повинні їх фінансувати за рахунок податкових та неподаткових надходжень.

З урахуванням першочерговості планування видатків у складанні проекту бюджету, «вченню про видатки приділяється у свою чергу перше місце в системі науки (фінансової науки – *Авт.*), оскільки взагалі розмір видатків є вирішальним моментом у державному господарстві», так зазначав І. І. Янжул [2, с. 52]. У власному дослідженні акцентуємо увагу на необхідності застосування статистичних методів для оцінювання видаткової частини бюджету з метою дотримання вимоги комплексності проведення такого оцінювання.

Застосування статистичних методів для оцінки різних складових державних фінансів досліджено у працях таких українських учених С. В. Заєць, О. К. Мазуренко, О. М. Рудницька, О. М. Чубка, П. Г. Вашків, І. Г. Манцуров, А. А. Шустіков, Ю. С. Мішура, слід відмітити комплексні дослідження Л. Є. Момотюк[3], С. С. Гасанова[4]. Незважаючи на дослідження у галузі фінансової статистики загалом, застосування статистичних методів для оцінювання видаткової частини бюджету не знайшло належного відображення.

До статистичних методів, на думку О. П. Логвінової, які можуть використовуватися під час обґрунтування господарських рішень, належать:

- статистичне спостереження;
- зведення й групування статистичних даних;
- аналіз абсолютних, відносних і середніх показників;
- аналіз показників варіації;
- кореляційно-регресійний метод аналізу взаємозв'язків;
- аналіз динамічних рядів;
- індексний метод;

- вибіркового методу;
- таблично-графічний метод [5, с. 35].

На нашу думку, статистичне спостереження слід вважати не методом оцінювання економічних явищ і процесів, а процесом збирання даних щодо масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній та соціальній сферах, шляхом їх реєстрації за спеціальною програмою, розробленою на основі статистичної методології.

Вважаємо, що основними статистичними методами, які доцільно застосувати для аналізу видаткової частини бюджету є зведення й групування статистичних даних; аналіз відносних і середніх показників; аналіз рядів розподілу; методи аналізу взаємозв'язків; аналіз динамічних рядів; аналіз тенденцій розвитку та коливань, індексний метод; вибіркового методу; таблично-графічний метод.

I. Групування являється розподілом сукупності на типи і групи за найбільш характерними ознаками. Метою статистичного групування видаткової частини може бути поділ за різними ознаками: економічним призначенням, бюджетними програмами, головним розпорядником бюджетних коштів, функціями, фондом бюджету, територіальною ознакою, ступенем виконання окремих статей видатків та ін. При використанні методу групування вирішують такі питання: а) вибір групової ознаки; б) визначення кількості груп та величини інтервалу; в) встановлення переліку показників, якими повинні характеризуватись виділені групи стосовно конкретного групування; г) складання макетів таблиць, де будуть представлені результати групування; д) обчислення абсолютних, відносних і середніх показників; ж) табличне і графічне оформлення результатів групування [6, с. 36].

II. Відносні та середні величини. Відносні величини характеризують кількісні співвідношення між соціально-економічними явищами і процесами, також характеризуватимуть кількісні співвідношення між видатковою частиною бюджету, її складовими та іншими явищами і процесами соціально-економічного-розвитку держави. Найбільш використовуваними є такі відносні величини: динаміки, структури, координації, виконання плану, порівняння зі стандартом, просторового порівняння, інтенсивності та ін.

Відносна величина динаміки характеризує напрям та інтенсивність зміни рівня видатків бюджету чи окремих статей видаткової частини в часі. Відносну величину динаміки видатків бюджету необхідно обчислювати шляхом відношення значень за два періоди або моменти часу.

Відносна величина структури характеризує питому вагу окремих складових видаткової частини бюджету в загальному розмірі видатків, обчислюють таку відносну величину шляхом відношення частини до цілого.

Відносна величина координації характеризує співвідношення частин цілого між собою, наприклад, співвідношення видатків загального та спеціального фондів видатків бюджету, видатків за однією функцією до видатків за іншою (загальнодержавні функції та освіта, соціальний захист та охорона навколишнього середовища), поточних та капітальних.

Відносна величина виконання плану характеризує відношення запланованого рівня видатків, що визначене у Законі України «Про державний бюджет на поточний рік» та фактично досягнутого рівня.

Відносна величина просторового порівняння характеризує регіональні чи міжнародні порівняння видаткової частини бюджету. По-перше, необхідно досліджувати рівень децентралізації видатків за регіонами України, по-друге, порівнювати основні показники рівня, структури та динаміки видаткової частини України з аналогічними показниками інших держав.

Відносна величина порівняння зі стандартом передбачає порівняння фактичних значень з нормативними. Необхідно використовувати положення чинного законодавства та проводити моніторинг їх дотримання. Наприклад, бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності повинно бути у розмірі не менше 1,7% ВВП [7].

Відносна величина інтенсивності характеризує ступінь поширення або розвитку певного явища в певному середовищі. Інтерпретація відносної величини інтенсивності щодо видаткової частини бюджету може бути видатки бюджету на одну особу, видатки бюджету відносно ВВП, видатки бюджету на одного розпорядника бюджетних коштів тощо.

Для зведеної кількісної характеристики видатків статистика використовує такий розповсюджений узагальнюючий показник як середня величина – середня арифметична, середня геометрична, середня гармонічна.

III. Аналіз рядів розподілу, концентрації, диференціації та подібності розподілів дає можливість визначення типового рівня видаткової частини бюджету та його статей, вимірювання варіації ознаки, ступеня згрупованості індивідуальних значень ознаки навколо центра розподілу, оцінювання особливостей варіації, ступеня її відхилення від симетрії, оцінювання нерівномірності розподілу значень ознаки між окремими елементами сукупності, тобто ступінь їх концентрації. Для вимірювання та оцінювання варіації видаткової частини бюджету використовуються абсолютні та відносні характеристики. До абсолютних належать: варіаційний розмах, середнє лінійне та середнє квадратичне відхилення, дисперсії; відносні характеристики подаються низкою коефіцієнтів варіації, локалізації, концентрації.

IV. Статистичне вивчення взаємозв'язків розв'язує наступні завдання: визначаються форми зв'язку; вимірюється тіснота (сила) зв'язку; виявляється вплив окремих чинників на результативну ознаку. Для дослідження взаємозв'язків видаткової частини бюджету необхідно використати такі показники: валовий внутрішній продукт, доходи бюджету, державний борг, сукупне споживання, рівень інвестицій в економіку, рівень виробництва в окремих галузях.

V. Аналіз динамічних рядів та його застосування щодо видаткової частини бюджету дає можливість розкрити і охарактеризувати закономірності, що проявляються на різних етапах розвитку бюджетної системи, виявити тенденції розвитку та особливості. В процесі аналізу динаміки видатків бюджету розраховують і використовують наступні аналітичні показники динаміки:

абсолютний приріст, темп росту, темп приросту і абсолютне значення одного відсотка приросту.

VI. *Аналіз тенденцій розвитку та коливань* використовується з метою виявлення основної тенденції (тренду) видатків бюджету та проводиться методами укрупнення інтервалів, рухомої середньої і аналітичним вирівнюванням. Одним з найпростіших способів обробки ряду з метою виявлення закономірності зміни його рівнів є укрупнення інтервалів (періодів) часу. Суть цього методу полягає в тому, що дані динамічного ряду видатків бюджету об'єднуються в групи по періодах і розраховується середній показник на період. Згладжування за допомогою рухомої (ковзної) середньої проводиться шляхом послідовних зміщень на одну дату при збереженні постійного інтервалу періоду.

Індексний та вибірковий методи використовуються досить рідко, переважно для обстеження не всіх елементи сукупності, що вивчається, а лише певним чином дібраної її частини.

Комплексне використання статистичних методів забезпечує найбільш повне розкриття суті, закономірностей і тенденцій розвитку видаткової частини бюджету, а також окремих її статей. Оволодіння сучасними методами статистики та їх використання в управлінні дає змогу оцінити не лише стан, структуру та динаміку видатків бюджету, а й визначити тенденції, здійснити прогнозування на наступні періоди. Першочергового дослідження також потребують взаємозв'язки видатків бюджету з іншими важливими показниками соціально-економічного розвитку з метою визначення ступеня, напряму та інтенсивності їх взаємовпливу.

Література:

1. Карпека В. Понятие и функции государственного бюджета / В. Карпека // Финансовые проблемы планового хозяйства. – 1930. – № 10–11. – С. 35-52
2. Янжул И. И. Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах / И. И. Янжул – М.: «Статут», 2002. – 555 с.
3. Момотюк Л. Є. Статистика фінансів: методологія та практика : монографія / Л. Є. Момотюк ; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – [К.] : [б. в.], 2013. – 429 с.
4. Науково-методичні засади статистичного аналізу стійкості державних фінансів : монографія / [С. С. Гасанов та ін.] ; Держ. навч.-наук. установа "Акад. фінанс. упр.". – Київ : ДННУ "Акад. фінанс. упр.", 2013. – 523 с.
5. Логвінова О. П. Особливості застосування статистичних методів при обґрунтуванні господарських рішень / О. П. Логвінова // Молодий вчений. – 2014. – №1. – С. 35-38.
6. Бойко С. В. Статистика: навчально-методичний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Біла Церква, 2013. – 125 с.
7. Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 13.12.1991 № 1977-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/paran425#n425>.